

Зустріч

Клим Поліщук

(З емігрантських митарств)

З минулого zostалися лише спогади одні. Дійсність сіра, сумна й непривітна. Все, що було колись гарного, здавалося далеким сном, не більше. Блукаючи по запилених вулицях Львова, яким марив колись над широким Дніпром, відчував у серці гострий біль, наче в нього впивалося довге гадюче жало. Одначе, між людьми тримався певно, твердо пам'ятаючи про кожне "завтра", яке могло залишити його не тільки без куска "насущного", але й без надій на майбутнє. — Останнє для нього було найважливіше...

Ще тоді, як у його кишені була сотня тисяч "рідних" гривень, він тримався з повною самоповагою і не дуже-то турбувався будучим. Але з часом гривні перевелися на "маречки", а ті в свою чергу перебрали до глибокої кишені власника патріотичної кав'ярні "Республіка", і тоді він побачив, як непривітно виглядає зимна зала знайомої кав'ярні і як безцільно витягнулася до неба сіра дзвіниця Ставропігії. Настирливо згадувалася минувшина: широкий Дніпро, золотoverхий Київ і покинута "на якийсь час" кохана Тама.

І ці спогади владно панували в кожній клітині його мозку, і чим далі, тим більше робився блідшим, худішим і старішим, що годі вже було впізнати в ньому давнього красеня-поета, яким знав його весь молодий Київ...

Під час постановки Директорії, коли "волею трудового народу" була визволена майже вся Україна, він запалився жадобою боротьби і хотів їхати в Галичину на допомогу братам галичанам у їх боротьбі за "п'євмонт", який на звичайній мові називався Львовом. Але для нього Львів здавався чимсь особливим, як чимсь особливим може здаватися для малих дітей Мадагаскар або Огненна Земля... Одначе, виконати свого заміру йому не вдалося через те, що проти нього рішуче заперотестувала вся молода богема, а поза тим щасливий випадок звів його з відомою співачкою і красунею Тамарою, що й заставило його зректися свого благого заміру...

Та восени 1920 року сталося так, що він опинився на чорноземних подільських полях, звідки цілком випадково перекинувся через злочасний Збруч і оглянувся вже аж на "гостиннім" терені "нашої, не своєї землі".

Ніколи не міг забути того дня, як сипалася з глухим брязкотом в придорожні рови та зброя, якою на протязі трьох літ боронилася Воля і Честь народу... Того ж таки дня, вже як смеркало, на захід безкінечними рядами потяглися сірі козацькі постаті, а він самотою став пробиратися до омріяного Львова.

Опинившись на незнайомих вулицях Львова, він зразу ж подався в місто, надіючись знайти там "своїх", а коли знайшов, то почув:

— Ми з закордонцями не розмовляємо...

Він назвав себе.

— Але ж просимо!..—говорили ніяково, запрошуючи сісти.

А через годину пішли разом до патріотичної кав'ярні, де до самісінької півночі скаржилися й нарікали на "загальне безголов'я" і пили за "Велику Соборну"...

Потім, через якийсь місяць, коли він попросив праці, йому сказали:

— Бачите, пане редакторе, хоч ви і прихильний, але у нас тепер стільки своїх докторів та професорів, що...

Він до кінця їх не слухав. Пішов на вулицю: проблукав до вечора, а там стрінувся з якоюсь бідною проституткою, яка забрала його до себе... Щоб заплатити їй за кількадекільні притулок, кинувся до чорної праці і важкою працею дроворуба здобував собі кусок насущного. А коли й цієї праці не стало, він став хвататися за все, що тільки давало змогу продовжувати існування, але десь уже сама доля противилась і ніщо йому не вдавалося.

Змагався доти, доки не опинився в кутку брудної кімнати вуличного жебрака, який за 200 марок місячно згодився прийняти його до себе. Терплячи нужду, чекав весни, бо вірив, що прийдуть якісь "зміни", а тоді він також матиме щось. Але "змін" не було ні весною, ні літом, і так прийшла друга осінь і настала зима...

Якось зайшов до одного брудного шиночку в темному провулку і сидів там до пізньої ночі. На другий день він уже став постійним гостем. Стрінувся там з іншими товаришами по вигнанню і серед них не почував уже своєї самотності страшною, а з деякими навіть "подружився". Господар "Заведення під трьома муринами", як називався той шинок, ішов їм назустріч і охоче боргував, коли не було чим платити.

Часами ж, як декому з товаришів вдавалося заробити трохи більше гроша, тоді в них був справжній "наддніпрянський" бенкет: пили, їли, скільки хотілося, розмовам та суперечкам кінця й краю не було. Скаржилися й нарікали, лаялися й присягалися, але він завжди був певний своєї віри в майбутнє і не піддавався загальному безнадійному настроєві своїх товаришів.

— Інакше, панове, не могло бути! — говорив він. — Стільки літ у неволі і враз такі завдання... Без жертв не може бути справжнього визволення... Згадайте тільки наше минуле і вам стане ясно, до чого це все ведеться...

— До "єдиної неділимої" йде... — озвався хтось із зневірених.

— Неправда! — гаряче протестував він. — Наш нарід завжди був самостійником!..

Та чим далі, тим робилося гірше і все рідше траплялися такі дружні "бенкети". Товариство стало розлізатися хто куди, а він усе ще хапався за кожну нагоду "якось пробути" і все ще тулився в кутку жебрацького мешкання. Майже щовечора виходив на вулицю, блукав до півночі і, як крізь сон, слухав гомону міста, дивився на блискучі гірлянди електричних вогнів, що так казково перепліталися між дротами і несвідомо думав одну й ту саму думу:

— Що ж далі?..

І тоді хотів нічого не бачити й не чути, і марив про те, як би так десь лягти й заснути таким сном, щоб уже не прокидатися...

В одну з таких безцільних прохідок в його голові виникла цілком нова думка—думка про самогубство.

— Застрілитися?! — промовив сам до себе, але враз згадав, що без грошей годі дістати револьвера, який коштуватиме 3000 марок.

— Хе-хе-хе... — сміявся. То ж за ці гроші можна цілий тиждень прожити!.. Цілісінький тиждень бути ситим!.. Цілісінький тиждень!..

Думка, про трунки також не була певною. Подобався морфін, але як його дістати без рецепти? Лікаря знайомого не було. Правда, ще можна було умерти дуже скоро й дешево, скориставши свого пояса, але ця смерть чомусь не подобалася і навіть викликала незрозумілу огиду до себе...

— Під трамвай! — наче громом ударило його по голові.

Аж зупинився. Якась панночка, що йшла пішоходом проти нього, глянула йому в лице і злякано метнулася вбік, але він не звернув на неї ніякої уваги.

— Так, так!.. — повторював. — Це найзручніша й найліпша смерть...

Радісно підняв угору голову і презирливо глянув на гомінку вулицю.

— Нікчеми!.. — процідив крізь зуби і зараз же вирішив іти на головну площу, вибратися на середину і чекати першого, найбільш переповненого трамвая. Чому саме переповненого, а не якого — небудь іншого? — він і сам не знав, але так хотілося і цього було досить. З якоюсь дивно пекельною насолодою уявляв собі, як він стане коло самої колії, як закриє очі і кинеться під важкі колеса. Впаде і навіть не крикне, тільки кості захрупостять... Останнє не було таким уже цікавим, аби тільки — переповнений.

По дорозі провулок темний. Завернув, щоб востаннє висушити чарку. Грошей не було, але надіявся в борг узяти. Трохи нечесно, але мертвих не судять, а він же все одно що й мертвий.

В маленькій залі "трьох муринів" було повнісінько всякого люду. Не звертаючи ні на кого уваги, він підійшов просто до господаря і попросив півлітри. Господар зневажливо оглянув його і сказав:

— І чого ото вам було втікати!? То ж ви гірше останнього червоноармійця виглядаєте!..

Нічого не сказав на те, тільки почервонів і мовчки повернувся до дверей. Хотів узятися за клямку, але в очах потемніло і клямка вислизнула з рук...

Коли прийшов до себе і відкрив очі, то побачив її. Вона стояла коло нього і голосно щось говорила. Лице її було бліде, під очима великі темні кола, чого в неї колись не було зовсім, але він проте відразу впізнав її. Не то злякано, не то несміливо крикнув:

— Тамо!..

Бачив, як широко й здивовано дивилися на нього її великі чорні очі, як вона вся затремтіла, а більше вже не бачив і не чув нічого. Простягаючи руки, як мала дитина, плавав:

— Нащо ж ти так зробила, Тамо?! Нащо?!

Говорила йому щось про нужду і горе, голод і холод, що змусили її покинути все і піти в світ широкий шукати іншого щастя. Згадала і про те, що вона стрінула його на пішоході, як він ішов проти неї і не взяв її. Йшла збоку і весь час стежила...

Він же тільки дивився на неї і нічого не хотів чути.

— Боже мій!—стогнав.—Ти ж така артистка була!..

— Я... я... —давилася власними словами. — Я вже рік тому, як втратила голос, але що з тобою сталося?!

Ледве міг вимовити:

— Я вже давно не є поетом!..

Раптом затихли і пильно подивилися одне одному в очі. Побачили на власних лицах нескритий вираз не то огиди, не то жаху і відвернулися. Навколо них товпилися крикливі гості "трьох муринів". Такого вони ще не бачили тут! Хтось десь говорив тихо, що вони, напевне, чоловік і жінка, хтось другий казав, що вони більше всього нагадують звичайних коханців, а хтось третій голосно заперечував першого і другого, кажучи:

— Ні подружжє, ні коханці, а звичайні собі артисти з Києва!.. Я певний, що вона зараз піде зі мною, як покажу їй свого портфеля...

— Паскудо!—крикнув він раптом, хватаючи її за руку.

Кричав до того, що хвалився "портфелем", але вона не зрозуміла його й кинулася вбік, як на пішоході. Той, що хвалився "портфелем", вийшов з юрби і щось сказав їй на вухо. Відійшов до дверей і зупинився. Вона стояла і не рухалася. Тоді він схопив її за руку і потяг за собою. Він хотів затримати їх, але чийсь дужі руки взяли його за плечі й повернули лицем до себе.

—Не турбуйтеся!—всміхнувся господар, не випускаючи його з рук. — Ліпше сідайте пити горілку, а завтра вона тут знову буде... Сьогодні ж вона заангажована добрим гостем і нічого перешкоджати!..

Шарпнувся, як звір лютий, і вибіг на вулицю. Кинувся в один бік — нікого, кинувся в другий — нікого... Вибіг на середину вулиці і став, як укопаний. Стояв без єдиної думки, без єдиного

руху, наче нагробна кам'яна постать, і загіпнотизовано дивився на дві світляні плями, що з голосним шумом летіли на нього.

— Самоход! — крикнув хтось.

І раптом у його очах засяяло, а в тім сяйві розлився широкий Дніпро, блиснув золотoverхий Київ, усміхнулася привітно, як і колись, його кохана Тама, і в той же час він почув свій власний крик останнього, омріяно-страшного й неминучого. Але цей крик чувся всього лише одну коротку хвилю, після якої йому стало цілком добре і спокійно...

м. Львів.

1922р., весна